O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ODIL SUDLOV TIZIMINI YARATISHDA NYURENBERG HARBIY TRIBUNAL NIZOMI PRINSIPLARINI IMPLEMENTATSIYA QILISHNING HUQUQIY MASALALARI

Ashurova Mohlaroy Biloliddin qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti, Xalqaro huquq va inson huquqlari yo'nalishi magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.11260051

Anotatsiya

Mamlakatimizda inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash masalasi xalqimiz uchun farovon va munosib turmush sharoitini yaratib berishga qaratilgan demokratik islohotlarning bosh mezoniga aylanib bormoqda. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar milliy qonunchilikka va huquqni qo'llash amaliyotiga tizimli hamda bosqichma-bosqich implementatsiya qilinmoqda. Bugungi kunda O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan 80 dan ortiq inson huquqlari va erkinliklari sohasidagi xalqaro hujjatlar normalari milliy qonunchilikda o'z aksini topmoqda. Nyurnberg protsessi – nafaqat harbiy jinoyatchilarga nisbatan odil sudlov, balki insoniyatga shaxsni, uning huquq va erkinliklarini himoya qilish borasida ulkan tarixiy saboq chiqarish imkonini bergan «tarixiy sud» hamdir. Nyurnberg tribunali o'z ishini boshlagan sanadan 75 yil o'tsa hamki , u tarixiy, huquqiy va ijtimoiy-siyosiy sohalar rivojida naqadar ulkan ro'l o'ynaganligini yaqqol ko'rish mumkin.

Kalit so'zlar: harbiy tribunal, jinoyat huquqi, implementatsiya, jinoyat kodeksi, odil sudlov, harbiy jinoyat, konvensiya.

Natija. Nyurenburg nizomi va uning prinsiplari O'zbekiston qonunchiligiga ham bir necha jihatlar orqali bog'lanadi. Ushbu nizom xalqaro jinoyat huquqi va inson huquqlari sohasida muhim ahamiyatga ega bo'lib, O'zbekistonning xalqaro majburiyatlari va ichki qonunchiligiga ta'sir ko'rsatadi.

1. Xalqaro majburiyatlar va konventsiyalar: O'zbekiston Respublikasi Nyurenburg nizomiga asoslangan bir qancha xalqaro konventsiyalarning ishtirokchisi hisoblanadi. Ushbu xalqaro shartnomalar O'zbekistonning xalqaro majburiyatlari sifatida ichki qonunchilikka kiritilgan. Masalan :

- Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi: 1948 yilda qabul qilingan bu deklaratsiya Nyurenburg printsiplarining rivoji sifatida qabul qilingan. O'zbekiston bu deklaratsiyaning prinsiplariga rioya qilish majburiyatini olgan.

- Xalqaro fuqarolik va siyosiy huquqlar pakti: Ushbu pakt O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan va u fuqarolik hamda siyosiy huquqlarni himoya qilishni nazarda tutadi.

- Genotsid jinoyatini oldini olish va jazolash bo'yicha konventsiya: Bu konventsiya genotsid jinoyatlarini oldini olish va jazolashni ko'zda tutadi. O'zbekiston ham bu konventsiya ishtirokchisi hisoblanadi.

- Qiynoqqa solishga qarshi konventsiya: Bu konventsiya qiynoqqa solishni taqiqlaydi va davlatlarga qiynoqqa solish jinoyatlari uchun javobgarlik belgilaydi. O'zbekiston bu konventsiyani ratifikatsiya qilgan va unga muvofiq o'z qonunchiligini shakllantirgan.

- Bolalar huquqlari to'g'risidagi konventsiya: Bu konventsiya bolalarning huquqlarini himoya qilishni nazarda tutadi. O'zbekiston bu konventsiyani ratifikatsiya qilgan va bolalar huquqlarini himoya qilishni ta'minlash uchun qator qonunlar qabul qilingan.

- Ayollarni kamsitishga barham berish to'g'risidagi konventsiya :Bu konventsiya ayollar huquqlarini himoya qilish va ularni kamsitishga qarshi kurashishni nazarda tutadi. O'zbekiston ushbu konventsiyani ratifikatsiya qilgan va ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha qonunlar qabul qilgan.

2. Jinoyat kodeksi: O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida xalqaro jinoyatlar va inson huquqlarini buzish bilan bog'liq jinoyatlar uchun maxsus moddalar mavjud. Masalan, Jinoyat kodeksining 152-moddasi insoniyatga qarshi jinoyatlar uchun jazo belgilaydi, 153-moddasi esa genotsid jinoyati uchun jazo belgilaydi. Bu moddalar Nyurenburg printsiplariga muvofiq ishlab chiqilgan.

3. Inson huquqlari va erkinliklari: O'zbekiston Konstitutsiyasida va boshqa qonunchilik hujjatlarida inson huquqlarini himoya qilish va kafolatlash borasida Nyurenburg nizomi tamoyillariga mos keluvchi qoidalar mavjud. Masalan, Konstitutsiyaning 13-moddasida har bir insonning huquq va erkinliklari davlat tomonidan himoya qilinishi kafolatlangan.

4. Xalqaro hamkorlik: O'zbekiston xalqaro huquq normalarini bajarish va jinoyatlarni tergov qilishda xalqaro hamkorlik qilish majburiyatini o'z zimmasiga olgan. Bu esa Nyurenburg nizomi printsiplariga muvofiqdir, chunki ular xalqaro hamkorlik va jinoyatlar uchun javobgarlikka tortish mexanizmlarini nazarda tutadi. Xalqaro jinoyat sudlari va tashkilotlari bilan hamkorlik qilish O'zbekistonning xalqaro jinoyatlar bo'yicha majburiyatlarini bajarishda muhim ahamiyatga ega.

5. Oliy sud va prokuratura amaliyoti: O'zbekiston Oliy sudi va prokuratura organlari Nyurenburg printsiplari va xalqaro huquq me'yorlariga muvofiq jinoyatlarni tergov qilish va sud jarayonlarini olib borish tajribasiga ega. Bu amaliyotlar O'zbekistonning xalqaro majburiyatlariga muvofiq amalga oshiriladi.

6. Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish va targ'ib qilish bo'yicha milliy institutlar mavjud:

- O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha milliy markazi: Bu markaz inson huquqlarini himoya qilish va targ'ib qilish bilan shug'ullanadi. Markaz xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi va milliy huquqni xalqaro standartlarga muvofiqlashtiradi.

- O'zbekiston Respublikasi Ombudsmani: Ombudsman fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish bo'yicha mustaqil tashkilot hisoblanadi. Ombudsman institutining vazifalari Nyurenburg nizomining asosiy tamoyillariga muvofiqdir va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Jinoyat kodeksi O'zbekiston Jinoyat kodeksi xalqaro jinoyatlar uchun javobgarlikni belgilaydi. Muayyan moddalarda xalqaro jinoyatlar uchun javobgarlik ko'zda tutilgan: jumladan 152-modda: Insoniyatga qarshi jinoyatlar: Bu modda insoniyatga qarshi jinoyatlar uchun jazo choralarini belgilaydi. 153-moddada esa genotsid jinoyati haqida so’z yuritilgan. Bu modda genotsid jinoyati uchun jazo choralarini nazarda tutadi. Genotsid jinoyati Nyurenburg tribunalida ham muhim masala bo'lgan.

- 154-modda: Harbiy jinoyatlar: Bu modda xalqaro nizolar davrida sodir etilgan harbiy jinoyatlar uchun javobgarlikni belgilaydi.

- 155-modda: Xalqaro terrorizm: Xalqaro terrorizm jinoyati va unga aloqador xatti-harakatlar uchun jazo choralari belgilangan.

8. Huquqiy Islohotlar O'zbekiston Nyurenburg nizomi tamoyillariga asoslangan bir qator huquqiy islohotlarni amalga oshirgan. Bu islohotlar xalqaro huquq normalariga muvofiq bo'lib, inson huquqlarini himoya qilishni ta'minlaydi.

- Sud tizimining mustaqilligini kuchaytirish: Sud tizimining mustaqilligini ta'minlash va sudyalar mustaqilligini kuchaytirish bo'yicha islohotlar o'tkazilgan. Bu Nyurenburg nizomi tamoyillariga muvofiqdir, chunki sud mustaqilligi adolatli sudlovni ta'minlashning muhim shartidir.

- Huquqiy ta'lim: Huquqshunoslar va sud-huquq tizimi xodimlarini xalqaro huquq va inson huquqlari sohasida o'qitish va malakasini oshirish dasturlari amalga oshirilmoqda. Bu dasturlar Nyurenburg nizomi tamoyillarini amaliyotga tadbiq etishda muhim ahamiyatga ega.

Bu jihatlar Nyurenburg nizomining asosiy tamoyillari va xalqaro jinoyat huquqi prinsiplari O'zbekiston qonunchiligida ham aks etganligini ko'rsatadi. Bu esa O'zbekistonning xalqaro hamjamiyat bilan uyg'unlashishini va inson huquqlarini himoya qilish borasida jahon standartlariga moslashishini

ta'minlaydi. Nyurenburg nizomi va O'zbekiston qonunchiligi o'rtasidagi bog'liqlikni yanada batafsilroq ko'rib chiqish uchun quyidagi jihatlarni ko'rib o'tamiz.

Nyurenburg nizomi va uning printsiplari xalqaro jinoyat huquqi va inson huquqlarini himoya qilish borasida muhim asos bo'lib, O'zbekistonning xalqaro majburiyatlari va ichki qonunchiligida o'z aksini topgan. Bu O'zbekistonning xalqaro huquq normalariga rioya qilishini va inson huquqlarini himoya qilishni ta'minlash borasida amalga oshirayotgan sa'y-harakatlarini ko'rsatadi.

Nyurenburg nizomi tamoyillari O'zbekiston qonunchiligida va huquqiy tizimida keng qo'llaniladi. Xalqaro jinoyat huquqi va inson huquqlarini himoya qilish borasida O'zbekiston xalqaro majburiyatlarini bajarish, qonunchilikni takomillashtirish va huquqiy islohotlar o'tkazish orqali bu tamoyillarni amalga oshiradi. Bu esa O'zbekistonning xalqaro huquq normalariga rioya qilishini va inson huquqlarini himoya qilishni ta'minlash borasidagi sa'y-harakatlarini ko'rsatadi. Nyurenburg nizomi tamoyillari xalqaro adolat va inson huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, O'zbekistonning huquqiy tizimida ham o'z aksini topgan.

Nyurenburg nizomi xalqaro jinoyat huquqining shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Bu nizom xalqaro hamjamiyat tomonidan insoniyatga qarshi jinoyatlar, urush jinoyatlari va tinchlikka qarshi jinoyatlar uchun javobgarlikni belgilashda asosiy hujjat bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston qonunchiligi va huquqiy tizimi ham ushbu xalqaro tamoyillarni qabul qilgan va amalga oshirgan.

Xalqaro Hamkorlik. Nyurenburg nizomi Ikkinchi jahon urushi davrida sodir etilgan jinoyatlar uchun javobgarlikni belgilagan hujjat sifatida xalqaro jinoyat huquqining rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Nizom xalqaro huquqning tamoyillarini shakllantirib, insoniyatga qarshi jinoyatlar, urush jinoyatlari va tinchlikka qarshi jinoyatlar uchun xalqaro javobgarlikni belgilaydi. Ushbu tahlil Nyurenburg nizomining O'zbekiston qonunchiligiga va huquqiy tizimiga qanday ta'sir ko'rsatganini hamda bu ta'sirning huquqiy va amaliy jihatlarini batafsil o'rganadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2019. – 76 b. // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti – www.lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasining jinoyat kodeksi. - T.: O‘zbekiston, 2023. – 45-150 b. // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti – www.lex.uz

3. “The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal” United Nations , 1949 https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_5.pdf
4. The Nuremberg Trial and the International Law of the Future by FB Schick • 1947 • Cited by 118 https://www.jstor.org/stable/2193089
5. Nuremberg Trials and International Law University of Baltimore by MJ Lopardo • 1978 • Cited by 4
6. https://scholarworks.law.ubalt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1150&context=lf